

הרבנית רחל נריה

קודם כל דבר אני רוצה לברך את המחלקה לתרבות תורנית, על שהקדישה את הכינוס השנתי הזה. לבעיית המשפחה בתפיסת היהדות. לכאורה דיון בבעיה זאת נראה כמיותר: אנחנו חיים את חיי המשפחה היהודית באופן טבעי כל כך, גם הציבור מסביב חי אותה, כביכול, כמונו — ואם כן למה לדון על כך במיוחד? אלא שמתברר שבתקופה האחרונה, העניין איננו פשוט כלל ועיקר. למעשה קיים בתקופתנו הבדל גדול, מבחינת האידיאולוגיה והגישא המעשית, בין משפחה יהודית "מלכתחילה" ובין משפחה יהודית ש"בדיעבד".

בתחילת דברי אעמוד על הנושא כפי שנוסח כאן: על ייעודה היהודי-די של **האשה** במשפחה ובחברה בימינו, ואחר כך אעבור לחלק השני: ייעודה של **המשפחה** היהודית בחברה בימינו.

אשר לחלק הראשון כבר שמענו מפי הרב רבינוביץ, ואף מפי מר בר-אור, על האשה ותפקידיה המיוחדים, על **השותפות** שבין האשה והגבר. בימינו אנחנו שומעים לעיתים כה קרובות את הנשים המרעישות, "המתקדמות", המתיימרות לצעוד לפני הציבור. הן מדברות בשם השיוויון, ולוחמות למען **שיוויון-האשה**. מן הראוי שאנחנו — הנשים הדתיות — נבליט את ראייתנו היהודית: האשה הנה **שווה** אך גם **שונה**, הן מבחינה ביולוגית והן מבחינה פסיכולוגית, ואין מקום ל"**שיוויון**" סתם.

הנשים השואפות ל**שיוויון** הכוללני, רואות אתגר לעצמן, להגיע **לכל** אותן **העמדות ולכל** אותם **המקצועות**, שעוסקים בהם הגבר, ושהאידיאל שלהן הוא: שבכל עמדה ציבורית ובכל מקצוע שהוא, השתתפות הנשים צריכה להיות 50%, כמספרן באוכלוסייה הכללית.

גישה זו מתעלמת מן העובדה, שבשביל להגיע למעמד בכל שטח שהוא, צריכים שלושה תנאים יסודיים: (א) כשרון; (ב) להיות "בעל מלאכה אחת"; (ג) מוטיבאציה חזקה.

לדוגמא: גבר ואשה צעירים, בוגרי אוניברסיטה, גם אם שניהם הם בעלי-כשרון במידה שווה, אין הם שווים בשני התנאים הנוספים: **הגבר** רואה לעצמו — עם גמר-לימודיו — את **העיקר בקידום המקצועי**, והוא מתמסר לכך. ואילו הבחורה הממוצעת, בתוקף היותה אשה, נתונה בעולם נפשי ספציפי משלה, מעוניינת ראש-לכל לבנות לעצמה בית ולהקים משפחה. רק זה מבסס את הבטחון הנפשי שלה, ויוצר את שלוות-הנפש כדי שתוכל להתמסר לאחר מכן לצד המקצועי. במקרה שאין היא מצליחה להתחתן והיא נשאר רווקה — הרי היא מוטרדת מעצם מצבה, וזה כבר מפריע לה בדרך כלל להגיע ל**מאכסימום** של הישגים.

וכשהיא מצליחה להתחתן, וזוכה לשלוות-הנפש המיוחלת שוב היא חדלה להיות "בעלת מלאכה אחת". הריכוז שלה והזמן שלה כבר מפוצלים בין שני מוקדים — המקצוע והבית (בעיקר כשהיא זוכה להיות גם אם), וממילא אין היא והגבר, השווה לה בכשרון, יכולים לצעוד לקראת המעמד-הקאריירה באותו קצב.

וראוי להדגיש שאם הגברים בדרך-כלל זוכים להיות "בעלי מלאכה אחת", הרי זה לא-מעט בזכות נשותיהם המוצלחות, המשחררות אותם מדאגות יום-יום, מספקות להם את צורכיהם הנפשיים וה-חומריים (בית מסודר וחם, ארוחה מוכנה, אשה מסורה ואוהבת, ילדים מטופחים), וכך הם יכולים לרכז את כל המרץ והאנרגיה שלהם לשם קידומם המדעי, המקצועי או הציבורי, שהופך להיות למרכז פעילותם, לעיקר היצירה העצמית שלהם.

ואשר לנקודה השלישית, מוטיבאציה חזקה: מאחר שהגבר משולל מיכולת היצירה בפנים הבית — הריון ולידה — תחום היצירה הבלעדי שלו הוא **מחוץ** לבית. שם הוא חייב להוכיח את כוח-היצירה שלו, ולהתמודד עם דומים לו, אם בשטח המדעי, המקצועי או הציבורי-הפוליטי. העולם שמחוץ לבית הוא עולם **תחרותי** מובהק, וזה מה שיוצר את המניע החזק אצל הגברים להתאמץ ולהשתדל להתקדם עוד ועוד.

האשה הזוכה להרות, ללדת ולגדל ילדים, מרגישה **בקירבה** את הסיפוק של יצירה. היא איננה חייבת להוכיח למישהו שאמנם היא "שווה" משהו. היא איננה חייבת להתחרות עם מישהי, נשיותה הוכחה, "יצירתיותה" קיימת. היא מרגישה את שמחת היצירה בהולדת התינוק, בהתקדמותו והתפתחותו כתינוק, כילד. היא מרגישה את עצמה עוסקת ביצירה החשובה מכל יצירה אחר-

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

נותית (פיסול, ציור, שירה) — היא עוסקת ביצירת יצור אנושי חי, נושם, גדל, חושב, והיא היא זאת שילדה אותו, שמגדלת אותו, ושזכותה הוא הופך להיות יצור אנושי שלם.

אשה — גם אם היא עובדת בתחום מדעי או ציבורי — איננה חייבת לראות בעבודתה את **מרכז חייה**, את המוקד לפעילותה, ומשום כך היא גם איננה מקדישה לכך את **כל** מרצה ויכולתה. אם נוסיף לכך את חוסר הפנאי והעדר היכולת הטכנית להתמסר לעבודה, נבין את הסיבה מדוע בוגרות-אוניברסיטה בעלות ב.א. הן 40%, נושאות **תואר** דוקטור רק 12% זבין בעלי המקצוע המעשי של הרפואה והמשפט רק 6—7 אחוזים.

אילו "זכינו" לשיוויון מלא, ר' 50% הגברים היו נשאים בבית, ר' 50% הנשים היו באמת מאיישות את מקומם של הגברים, ספק גדול אם העולם היה מאושר יותר. הנשים היו יכולות, לכל היותר, להטיל על הגברים את התפקיד לשמור על נקיון הבית ולבשל, אבל להטיל על הגברים את התפקיד להרות וללדת הן לא היו מצליחות, ואז הגברים היו מרגישים את עצמם כעוסקים אך ורק ב"עבודה שחורה", בלי הסיפוק שביצירה שיש לאשה, ואין ספק שהם לא היו מסוגלים לעמוד בכך מבחינה נפשית. כבר ראינו שאם משום-מה צריך הבעל להשאר בבית תקופה מסוימת, ולטפל בילדים בהעדר אשתו, הרי כעבור זמן מה, הוא נשאר "מחוסר-אונים, הוא "נשבר". כי הגבר חסר תכונות-אופי מתאימות בשביל להיות "מטפלת", לעסוק בפרטים קטנים בבית, והגברים הבודדים המסוגלים לכך, הם יוצאים מן הכלל.

אותן הנשים הלוחמות ל"שיוויון" והרואות בעבודות **מחוץ**-לבית את ה**עיקר** — המנטאליות הנשית שלהן פגומה. אם משום שבגיל הילדות, עקב איזה הלם הן התקנאו בבנים, ומאז הן רואות את נשיותן כנחותה, וקיימת אצלן עקרות נפשית-ריגושית כנשים, ואם משום שבתקופת החינוך. **האחיד הממושך**, למדו להעריך דווקא את המקצועות הגבריים, והן נטולות הכרה של הערכה לבית ואינן רואות אתגר בבנינו.

הייעוד של האשה ביהדות הוא ראש לכל: **להיות אשה**, להיות עקרת-בית "עיקרו של בית" — היסוד שעליו הבית בנוי, ואשר בו כל קיומו תלוי. אנחנו מברכות כל בוקר בהכרה ברורה "שעשני כרצוני". אין אנחנו מצטערות שלא נולדנו גברים, ואין אנו רוצות להיות גברים. אנו מברכות את הבורא על שנוצרנו נשים, על שד'

הרבנית ר' נריה

איכה אותנו בהריון ובלידה, בצער גידול-בנים וחינוך ילדים, אם כי תפקיד זה לא-קל הוא, ואולי קשה יותר משל תפקידם של הגברים. הנשים המתמודדות עם בעיית גידול הילדים עומדות בזה יום יום, שעה שעה, במשך שנים על שנים. לא רק ביום אלא לעיתים קרובות גם בלילה. ואם הן עומדות בזה, הן לא יצור חלש-מסכן, אלא דווקא "יצור" חזק מאוד. ואם מעמדו של אדם נבחן לפי הקשיים והמאמצים השקועים בו, ובחובות הקשורות בו, הרי שמעמדנו ב"ה כלל וכלל לא נחות, והאשה זוכה ביהדות בהכרה מרובה. לא פלא, איפוא, שביהדות, המעריכה את מאמצייה אלה של האשה, כל ליל-שבת הבעל המשתאה מול הכוחות הנפשיים החזקים שמגלה אשתו, שר לה "אשת חיל". והבעל מצווה ביחס לאשתו: "יאהבנה כגופו — ויכבדה יותר מגופו."

מתוך ראייה כזאת של הכרה עצמית והערכה, אין אנהנו — הנשים היהודיות — כפי שהיהדות חינכה אותנו במשך דורות — רואות את עצמנו חייבות לבוא ולהתמודד עם הגברים דווקא באותם המקצועות הייצוגיים, מקצועות "ההישג" כפי שקוראים להם. אין אנו חותרות לאידיאל של חיים קלים, ליום עבודה של שמונה שעות בלבד, במשרד או במעבדה. קל יותר להתמודד עם מקצועות גבריים, מלהתמודד **באתגר של היות אשה**. אולם אנו השמחות בנשיותנו, המברכות ש"עשני כרצוני" מתוך רצון והכרת ערך עצמית, אנו מודות לבורא שהעמיד לפנינו אתגרים קשים, ואף נותן לנו את הכוח לעמוד בהם.

ואם נשאלת השאלה מהו ייעודה היהודי של האשה בחברה בימינו? הרי התשובה היא: ייעודנו בזה, שאנחנו נחיה את חיינו מתוך שמחה "שעשני כרצוני". נחיה את חיינו כנשים מתוך הכרה ברורה וראש מורם, ונשתדל אף להשפיע על החברה ברוח זו.

העולם המודרני — שבו האשה עובדת לפעמים גם מחוץ-לביתה — מכביד על חיי האשה, כי הוא מטיל עליה תפקיד כפול: למעשה האשה איננה "יוצאת מעורה", לא מבחינה ביולוגית ולא מן התפקידים הנשיים הרגילים שלה במסגרת הבית והמשפחה. אחרי שעות-עבודה מעייפות מחוץ-לבית — מחכה לה עדיין עיקר עבודתה בבית. וגם אם היא יכולה להרשות לעצמה לקחת "עוזרת", עומס העבודה יוצר מתח נפשי ועצבנות בעיקר אם יש לה ילדים קטנים. והעול הכפול הזה מתיש את כוחותיה של האשה הצעירה, ומעמיד אותה במבחנים גופניים ונפשיים.

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

נוסף על המאמץ הגופני-נפשי סובלת האשה העובדת לא-פעם גם מהרגשות תסכול: היא מרגישה את עצמה כ"חוטאת" כלפי ה"בית", מאחר שהיא איננה מצליחה למלא את כל תפקידיה באותה מידה של שלימות שהיא היתה רוצה. אם הבית איננו מבריק כרצונה היא איננה מרוצה. אם היא משאירה בבית ילד חולה, היא נקרעת לגזרים. ואם היא איננה שלווה ושקיטה כלפי ילדיה ובעלה, מרוב מאמץ ועבודה קשה, שוב היא מאשימה את עצמה.

לעומתה — אף האשה המודרנית — חניכת האוניברסיטה, או בעלת-המקצוע, שבגלל הנימוקים האלה שמנינו, עזבה את העבודה המקצועית והיא מתמסרת רק לבית — גם היא כבר איננה שלימה עם עצמה: נדמה לה, שאין היא מוצלחת כחברותיה, המסוגלות כאילו לעמוד בשני האתגרים כאחד. היא מרגישה את עצמה כ"נחותה" על שהיא "רק" עקרת בית. תולעת-מכרסמת זאת של ספק ואי-סיפוק היא יצירת העולם המודרני.

חשוב שהאשה המחליטה להשאר בבית, תעשה זאת לא מתוך הרגשת "חולשה" של חוסר-יכולת לעמוד במאמץ, ושמשום כך היא מביאה קרבן את הקאריירה שלה למען הבית, הבעל והילדים, אלא מתוך רצון והכרה שהיא עומדת להקדיש מספר שנים ליצירה העיקרית שלה — בניין הבית ליצירת "הקן" הפרטי שלה, שבו היא עתידה לגלות את עיקר ייחודה וכישוריה.

בית-זה לא דירה גדולה ויפה עם סאלון וריהוט אלגנטי. "בית" זהו הרוח-המרחפת בין ארבע הקירות, גם אם הדירה מרוהטת בצניעות ובפשטות. אווירה וחום נוצרים בזכות אהבה, מסירות, דאגה הדדית ורצון להעניק איש לרעהו. יחסי-אנוש אף הם מצריכים תשומת לב וטיפוח, בעיקר בימינו, כשבנים ובנות גדלים כ"בנים יחידים", ורגילים במושגים של "לקבל" ולא "להעניק". יצירת אווירה כזאת היא **אתגר** לזוג צעיר, ומחייבת התמודדות ותשומת-לב, ורק בודדים יכולים לעמוד בזה בתנאים של ריצה מתמדת אחרי "אי-ההספק". רק כש"הבית" בנוי ומלא-תוכן, אפשר לנסות להעמיס על אותם היסודות מעמסה נוספת של עבודת-חוץ.

אשר לילדים יש לדעת: במידת הטיפול של האם בילדים, תלויה גם התפתחותם הרגשית האינטלקטואלית. עד לפני זמן מה חשבו, שהתקופה הנוחה ביותר לאם הצעירה לצאת מן הבית לעבודה,

הרבנית ר' נריה

זה בתקופת השנה הראשונה לחיי התינוק. אז, כביכול, התינוק עדיין אינו מבין כלום ורק מאוחר יותר, בגיל שנה-שנתיים — אמרו — רק אז האם מבינה את שפת-הסמלים של בנה, ואז אין למסור אותו לידי אשה זרה. והנה מתברר לאור המחקרים החדשים, שדווקא הגיל הצעיר ביותר, גיל של חדשים מספר הוא הקובע מה תהיה דמותו הרוחנית-נפשית של התינוק לכשיגדל, מה תהיה מידת הסקרנות "המדעית" של הילד להכרת העולם מסביב, מה תהא מידת התפתחות החושים שלו או מידת התפתחותו האמוצינאלית. האשה העובדת מוסרת את חינוך תינוקה בידי ה"מטפלת" וכבר אמר מישהו: "אשה לומדת חמש עשרה שנה, כדי למסור את חינוך ילדיה בידי עוזרת חסרת-השכלה".

הכרתי אשה צעירה-מורה שהיתה לה תינוקת בגיל ארבעה עשר חודש. משחיפשה מטפלת המליצה האחות בטיפת חלב על אשה — אם לחמישה ילדים, המופיעים תמיד מלובשים ומסודרים לפה — כעל מטפלת אידיאלית. והנה כעבור כמה ימים הרגישה האם, שהתינוקת מתחילה לבכות בבוא המטפלת. היא תמהה מאוד, אך כעבור כמה ימים, כשבגלל מחלה היא נשארה בבית, נתגלה לה הסוד: המטפלת לא דיברה אל התינוקת: היא היתה דוממת. מששאלה אותה האם הצעירה: "מדוע אינך מדברת אל הילדה כשאת מאכילה אותה, רוחצת אותה?" המטפלת ענתה לה: "מה יש כבר לדבר לתינוקת כזאת? מה היא כבר מבינה?"

אותה אם גידלה בדרך זאת חמישה ילדים בלי לדבר אליהם. כאמור, הם מלובשים ומסודרים, אבל מידת ההתפתחות השכלית שלהם היתה זעומה. ומה הפלא אם אחר-כך בהגיע הילד לגן בגיל שלוש, הגוננת מרגישה בפער גדול בין ילד מבית אינטליגנטי, ששם דיברו אל הילד ופיתחו אותו לבין ילד שבא מבית דומם. איך אפשר להשוות את היחס הנלבב של האם אל תינוקה, את התרגשותה למראה כל גילוי של הבנה, ליחסה של עוזרת, שעבודתה נמדדת במידת הנקיון בבית, במידת ההספק בעבודה, ולא לפי מידת החיוכים שהיא חייכה — בהעדר האם — אל התינוק. אם נבונה ואינטליגנטית, בעלת לב אימהי, מדברת כל הזמן אל תינוקה בטפלה בו, ואז התינוק כבר בגיל שלושה חדשים כולו ערוג, כולו קשב, כולו פתוח לנעשה מסביב, ואחר כך הוא גדל ילד וסקרן, תאבדעת, לומד. בה-במידה שהאם נמצאת בבית ומקדישה תשומת לב לתינוקה, מגלה לו דאגה חיבה ואהבה, היא מפתחת בו גם

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

רגשי בטחון ואופטימיות, וכך היא מניחה יסודות בריאים לאישיות השלימה שלו.

נראה, איפוא, שעבודת-האשה מחוץ-לבית, בעיקר בתקופת גידול ילדים — עלולה לפגוע במידה מרובה: (א) בבריאותה ובעצביה של האשה; (ב) בבעל, הזקוק אחרי יום עמל ומתח מחוץ-לבית לפינה שקטה ורגועה בבית; (ג) בהתפתחותם הרוחנית והנפשית של הילדים, שאינם מתפתחים באותה מידה שיכלו להתפתח, אילו היתה אמם רוב היום על ידם. ואם הנפגעים הם שלושת המרכיבים העיקריים של המשפחה, הרי המסקנה היא — שעבודת האשה מחוץ-לבית עלולה לפגוע ב"בית".

מהי מידת הפגיעה? זה תלוי במידה מרובה הן באשה והן בבעל. אשר לאשה — זה תלוי בכוחותיה הפיסיים והנפשיים. בה במידה שהאשה נהנית יותר בעבודתה שמחוץ-לבית, וזה גורם לה להרבה סיפוק, עצם הסיפוק מעורר באשה כוחות נוספים, המאפשרים לה לעמוד במאמץ הכפול של שתי "חזיתות" כאחת.

ואשר לבעל: — בה-במידה שהוא רואה את עבודתה של אשתו וקידומה כדבר שהוא מעוניין בו, או כאמצעי להגדלת ההכנסה שהוא שמח בה, או כצורת חיים של העולם המודרני, שהוא משלים אתו, והנו מוכן לשתף פעולה בבית בעבודה זו או אחרת, כמובן הפגיעה בבריאותה של האשה וב"בית" קטנה יותר. אך במקרה שהבעל רואה את עבודת האשה כקידום מיותר לקראת ה"שיוויין", או פגיעה בגבריותו כמפרנס, או חושש שזה פוגע בילדים ובבית, ומשום כך מתנגד ואיננו מוכן להטות שכס לשיתוף פעולה בעזרה — אז האשה כורעת תחת הנטל הכבד. לא אחת משמש נושא זה גם כאן רקע למתיחויות שונות, פוגם בשלוות הבית: ובשלימותו.

בימינו מקובל לראות את עבודת האשה ככורח של מציאות, כדי לאזן את התקציב המשפחתי. נכון שבמקרים מרובים מאוד שני בני הזוג חייבים לעבוד אחרי החתונה, כדי לשלם את המשכנתא עבור הדירה או חובות הריהוט. וחבל מאוד שבארץ, בגלל השאיפה האידיאולוגית של הממשלה שכל אחד יהיה "בעל-בית", אין אפשרות להשיג דירה לשכירה, וכך חייבת אשה צעירה אחרי נישואיה — בתקופת גידול הילדים — לצאת לעבודה, ולעמוד בעול הכפול והמשולש של הקמת בית, גידול ילדים ועבודת-חוץ, ההורס את בריאותה ועצביה:

הרבנית ר' נריה

כנגד זה רבים מאוד המקרים, שעבודת האשה אינה מכסה אלא את הוצאות העוזרת והמכוננית (אחזקת המכוננית עולה כמעט כמשכורת פועל בלתי מקצועי, המפרנס משפחה וילדים). לא אחת המכוננית אינה הכרחית לעבודה, אלא מטרתה נסיעות בילוי, בידור או סתם יוקרה.

מן הראוי במקרה זה להעמיד זה מול זה את היתרונות והחסרונות ולשאול: מה עדיף? יציאת האשה מן הבית לשם אחזקת מכוננית וחיי-בידור, שיסודם, בעצם, חוסר סיפוק מן הבית ה"קר" וחסר-התוכן, או "השקעת הזמן" וכשרונה של האשה בפנים הבית לשם יצירת אווירה נעימה וחמה, גישה רגועה לבעל, וטיפול שקט ומסור לילדים.

לכאורה, לפי טענות הלוחמות ל"שיוויון", במקרה זה האשה היא ה"מקופחת". היא זאת שנתבעת ל"ותר" על ה"יציאה" מן הבית, היא המתבקשת להתמסר ול"העניק" לאחרים. אולם כבר אחרי זמן קצר מאוד, האשה תבוא על "שכרה": היא תזכה ביחס אוהד ואוהב מבעלה, תרווה רוב נחת מילדיה, ואף תמצא סיפוק רב מאוד מעבודתה כאם וכעקרת הבית.

הסטטיסטיקות גילו, שדווקא נשים צעירות עובדות, כרובן רק עד גיל שלושים וחמש. אחר כך הן כבר כל כך עייפות וסחוטות, שברגע שהמצב הכלכלי משתפר, הן עוזבות את עבודתן מחוץ לבית, הן "חוזרות הביתה".

האידיאל הוא בניגוד גמור לכך: כאמור, דווקא בשנים הראשונות אחרי החתונה רצוי שהאשה תמצא בבית ותיצור אותו מבפנים, ורק כשהבית מתבסס כשהילדים גדלים קצתן כשהונח כבר היסוד הבריא לאישיותם, אז כבר אפשר לצאת לעבודת-חוץ, ולפתור בזה גם את בעיית הקן המתרוקן, וגם את בעיית הצרכים הכלכליים, אם ישנם.

יתכן, שבשנות ישיבה בבית, הפסידה האשה שנות נסיון וותק, הפוגמים ב"קאריירה" המקצועית שלה; אך הסיפוק שהבית החם מעניק גם לאשה עצמה (מלבד לבעל וילדים), הוא פיצוי נאות במידה כזאת, שעצם רעיון ה"קאריירה" והקידום המקצועי כבר איננו תופס מקום נכבד כל-כך.

בשביל להגיע לכך חייב לבוא שינוי במהלך המחשבה של החברה שלנו. ואכן, הרמת קרן הבית והמשפחה, והסתפקות-במועט לשם

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

הפחתת הצורך בעבודת האשה כמפרנסת — זהו ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו.

(ב)

אעבור עתה לנקודה השנייה, לייעודה של המשפחה היהודית בתב"ה.

בתחילת דברי, כבר אמרתי, שעל פני השטח לא מורגש הבדל בין משפחה למשפחה. אולם בחברה הישראלית קיימים זרמים תת־קרקעיים מסוכנים מאוד. המשפחה החילונית־מודרנית עומדת בפני משבר גדול. ההורים ששאבו עדיין ממסורות העבר, שהיו בניס למשפחות יציבות, גם אם בתקופה מסוימת התירו לעצמם למרוד, שאפו בעמקי נשמתם לחיות חיי משפחה, ולכן חזרו בהם אחרי תקופת־הסער, והקימו משפחה נורמאלית.

אולם עכשיו נשתנה משהו: אותם הורים, שהנם דור ראשון למ־תירנות, שוב אינם מסוגלים לחנך את בניהם על נורמות אבסור־לוטיות. הם אינם מסוגלים להגיד לבניהם את ה"לא" המוחלט. זה כבר מנוגד לאידיאולוגיה המתירנית שלהם. והדור הצעיר, שגדל בלי להתחנך על "לא" פסקני ומוחלט, לא הפנים בגיל צעיר את ה"אסור", לא פיתח מעצורים — הוא כבר איננו יודע גבולות.

הבעיה אצלו אינה מתחילה "איך יש להתנהג במקרה שיש חבר שאוהבים אותו, אך עדיין אי אפשר להתחתן אתו" (בגלל חוסר־דירה, או מפני שהחבר עדיין לא סיים את לימודיו). הבעיות אינן מתחילות בגיל הנישואין, אלא כבר בתחילת גיל ההתבגרות. ויש מקרים של הפלות כבר בכיתות ט—י. ואין מי שעומד בפרץ. לא מחנכים, לא פסיכולוגים, ולא רופאים. ישנם אצלנו מספר אנשים שעוסקים בתחום חינוכי זה, הנקרא "חינוך מיני" בבית הספר, ואף אחד מהם אינו מתנה את היחסים שבינו־לבינה בנישואין. האחד מתנה את זה בגיל שמונה עשרה, באותו גיל שהחברה מכירה אותו כאחראי מספיק בשביל לקבל תעודת נהגות או להתגייס לצבא, שני מתנה את זה בכגרות נפשית מספקת, כששני הצדדים מוכנים לשאת בתוצאות במקרה של הריון, אך שניהם אינם מתייחסים ליחסים שמחוץ למסגרת הנישואין כאל איסור מוחלט.

הרבנית ר' נריה

מה פלא, אם נוער בגיל ההתבגרות, המודרך על ידי היצרים הבלתי-מרוסנים ועל ידי הרצון להוכיח "בגרות", נוער המגורה על ידי הסרטים, הספרות הפורונוגרפית והגלים הקלים העכורים המגיי-עים דרך אמצעי התקשורת, מתדרדר והולך. אם משאירים את השיקול ואת ההחלטה בידינו, הרי ברור שקל יותר להתגלגל לחיי הפקרות ללא אחריות וללא קדושה; מאשר לרסן עצמו, ולהתעלות לאחריות מוסרית.

לפני זמן מה נכחתי בכנס, שהשתתפו בו מדריכות של קבוצות נוער מעורב בגיל 19—20. המדריכות הללו הרגישו שהן אינן מסוגלות לכוון ולהדריך, ושאלו: מה יש לומר לנוער, כדי לעזור בו? הן הרגישו שבמקום שבעבר כל בת ובת בישראל התחנכה ראשית כל ל"לא" ופיתחה מעצורים טבעיים, הנה עכשיו גדל דור חסר-מעצורים, שה"כן" הוא הנורמה שלו, ושה"לא" הוא אצלו בסימן-שאלה. הבנות שואלות אותן: "מדוע לא? מדוע צריכים להמנע מיחסי-אישות לפני הנישואין?"

הופיעו בפניהן סוציולוג ופסיכולוגית, והנה מתברר, שאף הם מייצגים את המתירנות. והמתירנות אינה רק פרי התפרקות יצרים, אלא היא גם נתמכת באידיאולוגיה מתירנית. המדען-הסוציולוג הסביר למדריכות, שהמשפחה במתכונת שלנו, היא רק יצירת התרבות שלנו. וישנן תרבויות ששם צורת המשפחה היא אחרת, ויתכן שדורנו — דור המהפיכה המינית והמהפיכה התעשייתית — איננו זקוק יותר למסגרת המשפחתית, כשם שהיה בדורות הקוד-מים. אז היתה החקלאות שלטת והמשפחה היוותה גם יחידה כלכלית ואילו עכשיו נשתנו הדברים.

הפסיכולוגית הביעה את דאגתה החמורה על שהמתירנות של הבנות בימינו היא יותר תוצאה של לחץ חברתי, מאשר ביטוי ממשי לצרכים העצמיים של הבת. בימינו "נוצרו בנוער נורמות חדשות, נורמות של היתר, וכל בת שנוהגת בחברה הזאת בניגוד לנורמה המקובלת מרגישה את עצמה כ'לא מוצלחת', כ'בתולה קדושה', שראויה לגנאי, ולכן אין היא מעיזה לחיות לפי הרגשתה". היא ציינה את הבעיות הפסיכולוגיות הנובעות מזה, אך היא לא אמרה: "אסור"! היא לא אמרה "מותר, רק בתנאי של אחריות ונישואין, במסגרת של משפחה בלבד!". לא! מה שהדאיג אותה בעיקר היתה העובדה, שלא תמיד הבת שלימה עם מעשיה. משטענו המדריכות, שהנחיות אלו אינן מספיקות בשבילן, שהן

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

זקוקות להרבה יותר בשביל לעמוד בפרץ, התשובה המרגעת היתה, שעצם המבוכה ועצם הדיון הלגיטימי עם הבנות הם חלק גדול מן הפיתרון! ובהדרכה "מבהירה" כזאת הן הוחזרו לעבודתן.

הבעיה מסוכנת עוד יותר, מאחר שישנם "הוגי-דעות" המעמידים בכלל את השאלה, האם זכאי אדם או חברה לבוא ולחנך, או כלשונו של אחד הפרופיסורים, "האם יש זכות למורים ולמחנכים לחנך לנורמות חברתיות?"

בכנס של מורים ועובדים סוציאליים, ניתח אותו פרופיסור את הבעיה הזאת והגיע למסקנה הגיונית, שבעצם אין לנו זכות של חינוך לא לנורמות דתיות ולא לנורמות חברתיות. רק עם גמר הניתוח ההגיוני, הוא חזר בו וציין שכאן בארץ ישנם שני נימוקים שמרככים קצת את האיסור:

(א) במוחו של הילד הצעיר אין מקום לחלל ריק, ואם לא נכניס לו עד גיל מסוים ערכים חיוניים, תשפיע עליו חברה רעה, ובמקום ערכים חיוביים ייווצרו שמה כל מיני גישות שליליות;

(ב) העובדה שזו ארץ של מיוזוג-גלויות, כל עדה באה עם ערכים שונים, יש התנגשויות של תרבויות, כל אחד איננו בטוח בערכים שלו, וקיימת הסכנה של התדרדרות כללית, כאן "מסוכן" לא לחנך בכלל, ולכן יש לנו זכות מוסרית מסוימת לחנך עד גיל מסוים, בערך גיל 12—13.

אם נחשוב, איזה בלבול-מוחות קיים כאן, איזה עולם יצא אחרי חינוך מסוג זה, יסביר אולי הדבר מה שאנחנו עכשיו רואים ברחוב: מבוכה, אי-בטחון, חוסר ידע, חוסר נורמות חיוביות. ולהיפך בדיוק: נורמות שליליות, שיוצרות לחץ חברתי להתנהגות ההורסת את היחיד, את המשפחה ואת החברה בכלל.

מתברר ששוב רק היהדות הדתית היא היחידה המעיזה בימינו להגיד בפירוש את ה"לא". אף אחד אחר איננו בא בשם נורמות קבועות, נורמות שאינן ניתנות לשינוי בהתאם לנטייה האישית של אדם זה או אחר, בהתאם ל"חשק" או ל"מצב הרוח". אנחנו מסוגלים לבוא ולומר: קיום יחסי-אישות יחסי-מין — מותרים רק במסגרת הנישואין. אז זה מותר וטהור, ואילו כל מסגרת אחרת היא בבחינת תועבה, ועל כן נצטוונו "יהרג ובל יעבור".

במידה שאין אומרים את ה"לא" בגיל העשרה — ובימינו יש צורך גם להסביר את ה"לא" במידת האפשר — נוצר מצב ההורס את כל יסודות הנפש, שהם הבסיס להצלחת הנישואין וליחסי-

הרבנית ר' נריה

אנוש בקרב המשפחה. נוער המתחיל ביחסי אישות בגיל העשרה, כשלא קיים עומק נפשי, בגרות נפשית, חש רק את הצד הגופני, החושני. הוא מתחיל לחשוב שהוא יודע "מה זאת אהבה", הרי הוא כביכול חי אותה, ואז נוצרת ציניות, לעג לכל אלה המתייחסים לאהבה כלעניין נפשירווחני, כלאמצעי לקירוב ללבבות. קיבלתי פעם מכתב ממורה-אשה, שהתנגדה בכל תוקף להגדרתי — כפי שצינתי באחת ההזדמנויות — "אהבה זה פרח ענוג, המצריך טיפול וטיפול מתמידים" — "מה פתאום" — היא טוענת — "אהבה מצריכה טיפוח? אהבה זאת אמוציה גופנית חזקה, שאיננה מחייבת לא המשכיות ולא טיפוח. אהבה זה מין" !!! עם שלושה סימני קריאה גדולים.

ההסבר לגישתה הוא במכתב שלה עצמה, במכתבה היא מציינת שבהיותה בגיל שש עשרה כבר "עמדה לצידה" אמא שלה בשעה שהיא היתה זקוקה לביצוע הפלה, ומאז כנראה היו לה כבר כמה "חברים" (אולי אחד בגיל 16, אחד בגיל 17, שלישי בגיל 18) ואם היא עכשיו בגיל 22 מי כבר יכול למנות את חבריה.

כל המנגנון הנפשי של קשר נפשי עמוק עם אחד, שבמקרה של נישואין המין רק מחזק אותו, לא קיים אצלה בכלל. היא "עקרה" מבחינה נפשית. בהיעדר בגרות נפשית בגיל צעיר הרגשת ה"אהבה" שלה התבססה רק על ההרגשה הגופנית, והרגשה זו התחזקה במשך הזמן. **ארעיות** הקשר עם בן-הזוג, והמקריות הפכו אצלה לטבע שני, לא נוצרו אצלה כוחות נפש מספיקים כדי להתקשר בקביעות עם האחד להקים משפחה, ולהתמסר לה. ולכן בשמעה דברים על אהבה שיש בה המשכיות, ושמצריכה טיפוח ותשומת לב היא מכחישה את זה בשחצנות באמרה: זה "שקר", "צביעות", דבר כזה לגמרי לא קיים בעולם. ואמנם נכון. בעולמה הנפשי ובתודעה שלה מושג כזה של אהבה, המורכבת ממשיכה חודית ויחס נפשי כאחד, כלל וכלל לא קיים. כי עומק נפשי לא נוצר אצלה אף פעם.

רק במקרה של שליטה ביצר, כשתשוקות יצרים של גיל ההתבגרות מופנמים והופכים לחלומות, לגעגועים, להרגשות, לדמות אידיאלית שמצפים להיפגש אתה בעתיד ולקשור את כל החיים אתה, רק אז קיים היסוד הנפשי המתאים לחיי משפחה, שיש בהם המשכיות ויציבות.

חיי משפחה אינם נוצרים מאליהם. הם מחייבים עומק נפשי,

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

מסירות, נאמנות, ואהבה הדדית, וכל זה נוצר בתקופת ההתברגרות בזכות השליטה העצמית.

ל"ניסיונות" של לפני-החתונה, וליחס קל "לחיי מין" יש השפעה הרסנית על חיי הנישואין אחר-כך. נעשות השוואות, "פלירטיס", פיזול מחוץ למסגרת, גם בגידות. בבתים שההורים אינם שלימים איש עם רעהו, בבתים של מריבות וסכסוכים גדלים ילדים בעלי נפש מעורערת. או משום שאין מקדישים להם תשומת לב מספקת או מפני שלהיפך, כל אחד מבני הזוג משתדל למשוך את הילד לצידו על ידי פיתויים ומתנות, וכך נוצר חוסר-איזון. ילדים כאלה מחפשים תמיד את הסיפוק המידי, ואינם מסוגלים לשלוט ביצרם, ועוד יותר מאשר הוריהם — הם חותרים להנאה בלבד. הם עלולים ליהפך ל"הדוניסטיים", למחפשי הנאות קלות, לצורכי סמים, כדי לחיות תמיד בעולם "מרגש", עולם "שכולו טוב".

דור בזה מסוכן לחברה, דור כזה לא יגדל חיילים איתנים ברוחם שידעו לחיות בתנאים קשים, כשומרי הגבולות בגולן או בסואץ.

המשפחה היא היסוד, תשתית החברה. רק כשהתא המשפחתי בריא, אז גם החברה בריאה. תא משפחתי בריא הוא זה, שיש בו איזון מתאים של הגוף והנפש גם יחד.

התורה מנמקת את הצורך ביצירת האשה לא רק למען ה"פרו ורבו" אלא גם ב"לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו" — עזר שיוציא אותו מ"לבדיותו", מבדידותו הנפשית-הרוחנית, שיספק את הצורך הנפשי גם בידיד ורע בשעת שמחה או ח"ו בשעת מצוקה. זהו היסוד של שיתוף-אמת בין שני בני הזוג. הקשר הוא גופני ורוחני כאחד.

הטוענים בשם חברת-המחר, ששם המשפחה אולי לא תהיה חיונית, או בשם החברה הפלוראליסטית, ששם יחיו מבוגרים שאינם נזקקים לנישואין ומשפחה או משפחה עם הורה אחד בלבד, וגידול הילדים יהיה עניין של השלטון בלבד, כל אלה שוכחים שהיסוד הנפשי של **צורך בנפש קרובה** הוא יסוד **ראשוני** אצל האדם. ויפה מגדיר את הדבר פרופ' רמון ארון בספרו המעניין, הדן בבעיות החברה המודרנית, בקידמה ואכזבותיה:

"מעולם לא בלט לעין-כל באכזריותו, הניגוד בין סגנון החיים המקצועיים לבין סגנון החיים בחיק המשפחה, בין האנונימיות המאפיינת את הראשון — כלומר החיים המקצועיים — לבין האינטימיות השוררת במשפחה".

הרבנית ר' נריה

"בעולם התעשייתי-המקצועי" — קובע רמון ארון — "כל אחד חש שלמעשה **בר-הילוף** הוא במקצועו. הוא רק בורג קטן (שאם לא הוא יבוא מישהו אחר במקומו), ואילו רק בעיני הקרובים לו הריהו לעולם **חסר תחליף**, אין זה כי אם רק בחיק המשפחה מוצא לו היחיד מפלט מהראציונאליזאציה של עבודתו, ואת **החמימות** המשחררת אותו מהרגשת **הבידודות**, הפוקדת אותו בתוך המון של יצורים **בודדים**."

מכיוון שדווקא בימינו — בעולם התעשייתי — זקוק האדם יותר מאשר אי-פעם לפינה אחת משלו לפינה החמה של הבית, אנחנו, היהדות הדתית שהמשפחה אצלנו היא היסוד של החיים, היסוד של חיי היחיד והיסוד של החברה, רק אנחנו יכולים להראות את הדוגמא החיה לכך. זה תלוי בתנאי אחד: באיזו מידה גם אנחנו, בני היהדות הדתית, נחיה את חיינו לפני הנישואין ואת חיי המשפחה שלנו במסגרת הנישואין, לא רק לפי "הבנתנו" ו"גישתנו האישית", אלא בדיוק כפי שהתורה ציוותה אותנו. על-ידי הצניעות לפני הנישואין, ועל ידי שמירת חוקי-הטהרה אחרי הנישואין נוכל להגיע לכל העומק הנפשי, למלוא האהבה ולמלוא המסירות של חיי המשפחה.

אם אנחנו נחיה את חיי המשפחה כיהודים שלימים, אז חיי המשפחה שלנו יקרינו טהרה וקדושה, והאור שלה יבקיע גם לרשות-הרבים וישפיע גם על החברה הכללית.